

KMETIJSKO BESEDIŠČE V GOVORU OBMURSKIH HRVATOV

Károly Gadányi

(Gadányi Károly, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szláv Filológiai Intézet
H-9700 Szombathely, Berzsenyi tér 2.)

V svojem članku bom predstavil del kmetijskega besedišča Hrvatov iz županije Zala, ki na žalost izginjajo, in bom poskušal pokazati na procese, ki so posebno v zadnjih 30-tih letih pogojevali to stanje.

Omejil se bom predvsem na tiste besede, izraze in frazeološke enote, ki so še danes v rabi v jeziku starejših generacij.

To delo temelji na lastnem zbiranju, in informatorji so bili predvsem starejši prebivalci Kerestura. V županiji Zala ob reki Muri živijo že več kot 200 let Hrvati. Priselili so se predvsem iz Međimurja in govorijo kajkavsko narečje hrvatskega jezika. Zgodovinski, gospodarski in družbeni razvoj je to etnično skupino ohranil relativno koherentno. L. 1900 se je večina prebivalstva v 8 naseljih županije Zala izreklo za hrvaško: Murakeresztúr (Kerestur se danes pogosto uporablja kot Murski Krstur, lokalno prebivalstvo ga v tej obliki ne pozna in mu je zato vsiljeno. Razen tega uporabljajo tukajšnji Hrvati za Madžarsko besedo *kereszt* besedo *križ* in ne *krst*. Del vasi se imenuje Kollátszeg (Kalaceg), ta del je bolj ohranil svoj narodnostni značaj.), Tótszentmárton (Semarton), Tótszerdahely (Serdahel), Molnári (Mlinarce), pri čemer moramo pripomniti, da fonem <e> v tem položaju izgovarjamo med *e* in *i*; Semjénháza (Postara), Petrivente (Petriba), Fityeház (Fičehaz ali Fičehaz), Bajcsa (Bajča).

To naselje se je popolnoma madžariziralo, danes le nekoliko ljudi razume hrvaško. Temu je prav gotovo pripomogla tudi bližina mesta Nagykanizsa (Kaniža), ker se je proces madžariziranja zelo hitro odvijal.

Prebivalstvo omenjenih naselij nima tako rekoč nobenih problemov glede medsebojnega sporazumevanja v hrvaškem jeziku. Manjša odstopanja pa se vendarle pojavljajo, v prvi vrsti v izgovorjavi. Težko sprejmejo novo nastale hrvaške besede, za označevanje novih pojmov in pojavov pa uporabljajo madžarske besede in izraze.

Oglejmo si sedaj besedišče posameznih kmetijskih vej:

Prašičereje

Glede na velikost in spol obstajajo različni izrazi: *marostec*, *prasica*, *prase* v množini *prasce*. Za označevanje zelo majhnega prašiča se ponekod uporablja beseda *pajcek*, *cocek*, *cokek*. Za prašičerejo so vezani tudi naslednji izrazi: *kotec*, *limboš*, (prednji del svinjaka) *ščava*, *ščavnjak*, *koline*. Glagol *toviti* v tem kajkavskem govoru ne obstaja, namesto njega se uporablja glagol *hranete*, ki istočasno lahko označuje tudi daljši proces tovljenja/reje. V izrazu tovljenja svinja se realizira kot *hranjelec*. Med strokovne izraze s področja prašičereje (so na tem območju posvečali vedno posebno pozornost), spada tudi izraz: *prasete se*, *ceka pajcek* ali *cokek*, vendar nikoli *prase*.

Nekateri izrazi in sintagme z omejenega področja se uporabljajo tudi v prenesenem pomenu: *Svinjarije delaš*. *Samo svinjarije hodeju te v pametu*. *Tak spi kak svinja*. *Gluha je kak svinja*.

Konjereja in govedoreja

Tudi to področje ima svoje besedišče. Priljubljena žival tega kraja je bil medžimurski konj, ki so ga imenovali tudi *žnefke konj*. Razlikovali so pretežno dve barvi – črne, sive (črno, sivo). Konje so uporabljali samo za oranje in vleko (*zapreče konja* – upregnuti konja). Nikoli jih niso klali. Beseda *konj* je splošni izraz, razen nje obstajajo še specialni izrazi kot: *kobila*, *monjaš* (ždrebac), *žerebe*, *cuzeck* (ždrijebe). Besedo *cuzeck* najpogosteje uporabljajo otroci. Konji so bili v hlevih.

Zanimivo je omeniti, da slovanski jeziki najpogosteje imajo posebne izraze za prostore, namenjene kravam oz. konjem, toda ta govor ne pozna teh razlik. Hlevski pribor: *jasli*, *rasove*, *vedra*, *bič*, *ham*. Važno delo je bilo trošenje stelje: *nastil*, *nastilete*. Glavna hrana za konje je detelja, *obrok* (ribana burgonda in pleva pomešana); redkeje oves. Podkovanje konja – *potkovati* (*potkova*), je bil poseben obred kakor tudi napajanje: *napajate* (nedovršna oblika), *napojete* (dovršna) – *kobilo*, *konja*. Medžimurskega konja so redko jahali (*jahate konja*). Ko je konj vlekel težko breme (največkrat v samovpregi), je kočijaž hodil ob vozu (*gazda je išel poleg kol*). Nemirnega konja so krotili z bičem (lepo okrašenim – *šallangoš*

bičem). Pojav mehanizacije je potisnil konjerejo z ozadje in tako je strokovnim izrazom pretila nevarnost, da bodo izginili. Nekoč splošno znane besede kot so: *žerebete se*, *žvala*, *svezate rep* (zavezati rep zaradi blatne ceste), *griva* mlade generacije sploh nepoznajo.

V življenju obmurskih Hrvatov ima važno vlogo tudi govedoreja. Krave so bile od zgodnje pomladi do pozne jeseni na paši (*Krave se pasejo na pašče*). Krave so uporabljali tudi za vleko (*Krava vleče kola*). Besede *bik*, *bikek*, *tele*, *becek*, *telica* so znane tudi danes. Nekaj izrazov je takih, ki so na meji nastajanja: *riče krava*, *dojna krava*, *krava ne doje*, *tele se krava*, *stirate vun kravo*. Goveje meso označuje beseda *govedena*, ali je znan tudi izraz *kravsko meso*. Besede, vezane na prehranjevanje goveda: *rezate sečko*, *krava preživa*, *seno*, *slama*, *starinjawa* (jesenska suha trava ob ornici) *drač*, *lucerna*, *parma*, *šledenj*, *kopanja*. Medžimurski Hrvati niso redili koz, ker to ni bilo cenjeno. Znan je izrek: *Gledi kak podojena koza*.

Ker je bilo zemljišče močvirno, je prebivalstvo redilo gosi in race. Besede in izrazi, vezani na rejo perutnine so tudi danes znani: *goska*, *gosak*, *žibek*, *sedi goska*, *skotele so se žibke*, *raca*. Za račko (patkicu, pače), ne obstaja posebna beseda, ampak se uporablja sintagma *mala raca*. Relativno je bogato besedišče za kokošerejo: *kokoš*, *kokoš dobro nese*, *pevec*, *pevčok*, *kokoriče*, *piščenec*, *picek*, *jajce*, *šlaperček* – ki seže redko uporablja, *kvočka*, *nasadete kvočko*, *kotejo se piceke*. Sem spadajo tudi neki izrazi, fraze: *Tak sedišk kak kvočka*. *Se nameščáš kak kvočka na jajce*. *I slepa kokoš se najde zerno*.

Poljedelstvo

Najvažnejša rastlina Hrvatov v Zali je bila kukuruz – *koruza*. Iz nje so pridobivali hrano – *koruzni kruh*, *koruznu kašu*, *koruzne žgance*, *koruznu pogaču* itd. Proizvodnja koruze si je ustvarila posebno besedišče: *sejate koruzo*, *trebete*. V Sumartonu (Tótszentmártonu), uporabljajo za kožuhanje koruze izraz – *luščete koruzo* – od tod izvirajo tudi besede: *luščac*, *luščenje*. Skožuhamo koruzo so skladiščili v čardaku (*košu*), spletemem iz bišja.

Suho koruzo so luščili s *roždžalke*, *kocen* (*kocenje*) so položili. Koruzna stebila so uporabljali za hrano živini. Ker je bila proizvodnja žitaric manjšega pomena, je tudi izrazov s tega področja manj. *Pšenica* – *orate*

zemlo pod pšenico, hrž – sejate hrž; žete (pšenico s koso), snop, križ, mlatete.

Žito so imeli v vrečah (*vreča*) na podstrešju (*najža*). Zanimivo je omeniti sintagmo – *pšenica je legla*. Važna vsakdanja hrana je bil krompir – *kolomper* (*sadete kolomper; kopate, zagnjirate, vun kopate kolomper*).

Vinogradništvo in sadjarstvo na tem območju ni bilo pomembno. Pogosto uporabljene besede in izrazi so bili: *gorice, klet* (za klet doma obstaja beseda *pevnica*). Kleti so imele pretežno slamnato streho (*šopana klet*). Oprema kleti: *lagve, čep, kada, preš, šprecalka*. Izrazi za posamezne delovne etape: *rezate gorice, špricate, kopate gorice, zagrinjate gorice, brate*. Ko glagol *brate* uporabljajo tudi pri obiranju drugih sadežev vedno označijo tudi dotično sadje, tako pravijo: *beremo hruške, jaboke, višnjo, breskve, mandale*. Ko stoji glagol samostojno vedno pomeni trganje grozdja. Pojavlja se tudi taka sintagma: *idemo brat gorice*. Zbiranje orehov – *stepate rehe*.

Na vrtu so gojili *papriš, paradižnek, mrkvu, zelje, povertnece in tikvu*. Na tem območju danes več ne pridobivajo olja (*olje*) iz bučnih semen (*koščice*). Prav tako ne proizvajajo ajdove kaše in proso.

Za označevanje dela pri obdelavi njiv so prav tako neodhodni izrazi: *zemlja – zemla* (ni glasu *lj*, ki se pojavlja v vseh slovanskih jezikih). Beseda *zemla* označuje tudi ornico. (*Kulko mekot zemle imaš? – Koliko oralov zemlje imaš?*)

Obdelovati zemljo – *delate zemlo, plug, biležnek* – oznaka pri sejanju koruze, *vlačete* (branati). Glagol za označevanje omenjenega dela se ne tvori od sanostalnika brana. Neki izrazi in fraze so vezane na zemljo: *Tak je zginol, kak daj be ga zemla bila pogotnela. I s pod zemle stvorem. Truden sam kak (černa) zemla*.

Živinoreje si ne moremo misliti brez vzdrževanja pašnikov in travnikov: *senokoša, kosete, kosa, kosišče, kosec, kositva, koso klepate, koso brusete*. Pokošeno travo je bilo treba kakor tudi seno – sušiti (*sušete*), obračati (*bračate*), zbirati (*seno zbirat*) z lesenimi grabljami (*zobače*). Seno (posušeno seno) so devali v *petrenec*.

V tej kratki predstavitvi sem omenil samo najpomembnejše termine s področja kmetijstva. Omeniti moram, da je besedni zaklad Hrvatov v Zali relativno reven. Pogosto uporabljajo madžarske besede v svojem govoru

tako, da jih morfološko prilagodijo lastnemu sistemu. Prodiranje madžarskih besed v govor obmurskih Hrvatov je najmanjši na področju kmetijskih poimenovanj. Način življenja se dolgo ni spremenil, uporabljena orodja in proces dela je ostal isti po več generacij.

Nove življenjske okoliščine so prinesle spremembe. Pojav novih tehničnih sredstev ni spremljal jezikovni razvoj, čeprav dialekti sicer sprejemajo nove izraze. To staro besedišče je velike vrednosti in ga je treba na vsak način ohraniti. To je ena od pomembnih nalog narodnosti.